

Marko Krstić^{1*}
Ministarstvo unutrašnjih poslova
Policajska uprava u Šapcu
E-mail: marko.krstic1982@gmail.com

UDK: 327.84:323.28
Stručni rad
Primljen: 26. 9. 2016.
Odobren: 01. 10. 2016.

ULOGA OBAVEŠTAJNOG FAKTORA U BORBI PROTIV TERORIZMA

SAŽETAK: Problematika suzbijanja terorizma iziskuje adekvatan odgovor na pitanje o modalitetima borbe protiv ovog globalnog fenomena, a uzimajući u obzir strukturalnost, rasprostranjenost i opasnost ove pojave, antiterorističke mere su dosta raznovrsne i složene, gde se akcent naročito stavlja na temeljno proučavanje uzroka terorizma. Naime, terorizam kao jedna od najaktuelnijih pretnji globalnoj bezbednosti, kao i državama ponaosob, predstavlja ogroman izazov za tradicionalne obaveštajno-bezbednosne strukture. Vremenom, ova borba zadobija ključno mesto u strateškim opredeljenjima gotovo svih savremenih obaveštajnih agencija koje, po pravilu, deluju na razotkrivanju priprema i planiranja terorističkih akcija. Obaveštajna služba, kao ključna komponenta nacionalne odbrambene moći, ima nemerljiv i konkretan doprinos u kompleksnom sistemu odbrane jedne države od terorističkih napada. Obaveštajna aktivnost predstavlja sastavni deo jedne od najvažnijih funkcija države – funkcije bezbednosti i stoga će se u radu koncipirati mesto, zadatak i doprinos koji obaveštajna služba ima na polju borbe protiv savremenog terorizma. Autor je objasnio i tokove obaveštajne delatnosti u sveukupnoj antiterorističkoj državnoj strategiji gde prikupljanje obaveštajnih podataka o teroristima i njihovim planovima predstavlja najznačajniju meru u ovoj sferi odbrane.

KLJUČNE REČI: terorizam, antiterorizam, obaveštajna služba, obaveštajna aktivnost, odbrana od terorizma.

---

^{1*}Master pravnik, master menadžer za terorizam, organizovani kriminal i bezbednost.

Uvod

Terorizam danas doživljava vrhunac i poprima zastrašujuće razmere kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom planu, ugrožavajući demokratske postulate i bezbednost velikog broja država i stabilnost celokupnog međunarodnog poretka. Kao pojava, terorizam nije novijeg datuma ali pretnja koju nosi u sebi i distribuirana je intenzivnija je nego ikada ranije – služi se strukturalnim smrtonosnim nasiljem da zastraši ljude kako bi proizveo sistematsku dominaciju i podređenost a, takođe, koristi se i kao instrument ekstremnog nasilnog protivljenja strukturama dominacije i eksploatacije.

Danas je terorizam postao instrument kojim se bezuslovno teži afirmaciji političkih ciljeva, a nasilje i brutalnost pomoću kojih se oni realizuju upravo je ono što terorizmu daje prefiks specifičnosti i kvalifikuje ga kao upečatljiv društvenopolitički fenomen. Teško je na adekvatan način shvatiti suštinu i karakteristike modernog terorizma bez razumevanja širih kulturnih, socijalnih, ekonomskih i političkih okvira u kojima se realizuje. Pošto je koncipirana i definisana na one koji imaju kontradiktorne interese i ciljeve, tema terorizma je dosta kompleksna, teška i neobjašnjiva i postoji veliki raskorak u uspostavljanju konsenzusa među teoretičarima koji se bave ovom temom. Danas terorizam sve više poprima međunarodni karakter jer se komanda i kontrola terorističkih grupa, regrutovanje, obuka, aktivna dejstva i ciljne grupe mogu nalaziti u različitim zemljama. Jedna od osobina koja definiše terorizam 21. veka jeste složenost jer on predstavlja sublimaciju toliko različitih aspekata ljudskog iskustva, uključujući sfere kao što su: politika, psihologija, filozofija, vojne strategije i istorija.

Teroristički pokreti su produkt političkih i vojnih sukoba, hroničnih etničkih i verskih tenzija, kao i lošeg upravljanja. Dok epistemologija i sprovođenje zakona pružaju korisne uvide u ovaj fenomen, oni ne uspevaju da detektuju inherentnu složenost onoga što je u osnovi sistemskog problema. Svaka država ponaosob i međunarodna zajednica teže da se raznim instrumentima i metodama suprotstave savremenom globalnom terorizmu čije suzbijanje predstavlja jedan od prioriteta moderne države u cilju zaštite njenih osnovnih civilizacijskih i demokratskih tekovina. Veliki broj zemalja u svetu nastoji da njihov protivterori-

stički sistem odbrane bude besprekorno preventivno efikasan i, ukoliko u tome uspeju, svode na minimum mogućnosti terorista da ugroze vitalne vrednosti društva.

Delovanje obaveštajnog aparata samo je jedan od činilaca tj. načina za suzbijanje terorizma. Obaveštajna služba predstavlja značajan faktor u borbi protiv terorizma jer je suštinski problem u borbi protiv ove globalne pošasti njegova identifikacija u čemu obaveštajna služba predstavlja „prvu liniju odbrane“. Nephodnost suprotstavljanja terorističkim napadima iziskuje angažovanje svih kapaciteta države, a naročito obaveštajnih službi, kao organa sa prevashodno preventivnom ulogom na ovom polju, a koje su jedine kompetentne da primenjuju konspirativne metode i sredstva u cilju otkrivanja nosilaca tajnih priprema i delatnosti koji predstavljaju pretnju po bezbednost jedne države. Transformacija bezbednosnih službi, kao posledica događaja od 11. septembra 2001. godine u zemljama tzv. tradicionalne demokratije, uslovlila je unutrašnje promene u delovanju obaveštajnih struktura, osavremenjivanje metoda i delovanja, kao i njihovu povezanost na međunarodnom planu, ali i postavila izazov zaštite ljudskih prava. Međunarodne obaveštajne aktivnosti predstavljaju neke od najkontroverznijih aspekata „rata protiv terorizma“.

Ukoliko jedna država teži da zadovolji nacionalne strateške ciljeve i porazi terorizam, neophodno je da se obrati pažnja na prikupljanje i analiziranje obaveštajnih podataka o teroristima, a zatim da se temeljno šire i „distribuiraju“ obaveštajni „produkti“ onim organizacijama koje su najbolje opremljene da ih adekvatno implementiraju u odlučnim akcijama protiv terorističkih kolektiviteta. Obaveštajne službe predstavljaju najosetljiviji zaštitni bezbednosni štit za jednu državu i uglavnom rade u senci, razvijaju izvore i prodiru u redove neprijatelja sa ciljem prikupljanja informacija od vitalnog značaja za opstanak zemlje. Njihov značaj je ogroman jer je suštinski problem u borbi protiv ove globalne pošasti zapravo njegova pravovremena identifikacija. Na osnovu tako prikupljenih podataka, obaveštajne službe analiziraju i procenjuju ugroženost zaštićenih dobara i preduzimaju preventivne mere ili upućuju svoje procene donosiocima spoljnopolitičkih i drugih državnih odluka koji dalje sintetizuju ta obaveštajna saznanja u cilju formiranja adekvatne strategije nacionalne bezbednosti i zaštite sopstvenih državnih interesa.

Pretnja transnacionalnog terorizma značajno je preoblikovala međunarodnu razmenu obaveštajnih podataka, jer su za razliku od tradicionalnih ratova u kojima je neprijatelj bio prepoznatljiv, lako lociran, uočljiv i uglavnom predvidiv, terorističke mreže fleksibilne, visoko mobilne i nisu ograničene međunarodnim zakonima. Kao rezultat toga, veći fokus je stavljen na obaveštajnu delatnost koja omogućava državama da predvide ono što je teško predvidljivo. U sveopštoj borbi protiv globalnog terorizma obaveštajni podaci su, bez sumnje, od ključnog značaja za uspeh nacionalnih i međunarodnih kontraterorističkih operacija i iz tog razloga je obaveštajna aktivnost jedan od ključnih segmenata nacionalne moći.

Pojam i definisanje terorizma

Kao specifična politička pojava, terorizam se u teoriji formuliše kao vid političkog kriminaliteta kojim se putem nepredvidivog nasilja teže ostvariti određene promene u društvu (Ignjatović, 2006, 83–84). On predstavlja jednu vrstu taktike, izabranu da sprovedi političke poruke, što samo govori da je politika u stvari u samoj srži terorizma (Hamlin, 2006: 3). Originalnost njegove definicije se reflektuje u činjenici da krajnji politički cilj predstavlja osnovne kriterijume za diferenciranje terorističkog od ostalih krivičnih dela (Casale, 2008: 60).

Termin *terorizam* je iskonstruisan da opiše sistematski podsticaj straha i anksioznosti u cilju kontrolisanja i usmeravanja civilnog stanovništva (Crainshaw, 1981: 380) i on se u svojoj metodologiji delovanja pridržava sopstvenih principa i modaliteta, kao i komunikacije sa svojim okruženjem i prema onima kojima su terorističke poruke namenjene (Kovačević, 1992: 25).

Terorizam se može opisati kao bezumno, besmisleno i iracionalno nasilje (Jenkins, 1974: 2), tj. nasilje počinjeno nad licima koji su neborci radi unapređenja određenih ideoloških, verskih, ili političkih ciljeva (Borum, 2004: 6). Ovaj vid političkog nasilja se manifestuje gotovo svuda, sa različitim frekvencijama, intenzitetom ili dinamikom, gde izaziva duboke ljudske i materijalne gubitke (Wojtechovski, 2005: 12). Društvenougrožavajući karakter terorizma obuhvata otmice, ucene, pretnju silom u okviru intenzivno psihološko-propagandne delatnosti,

psihofizičko zlostavljanje, sabotaze, diverzije, atentate, pojedinačna i masovna politička ubistva, tendenciju ispoljavanja ređe nad stvarnim i potencijalnim protivnicima, a najčešće nad nevinim žrtvama (Simeunović, 1989: 132).

Terorizam je produkt društveno-ekonomskih odnosa koji se baziraju na eksploataciji, ekonomskom i političkom potčinjavanju (Đorđević, 1988: 15) i ne postoji jedinstven stav o njegovoj definiciji, jer se toj reči često daje subjektivna konotacija kako bi se opravdalo vlastito ponašanje i osudilo ponašanje drugih (Bhatia, 2007: 156). Jedna uža definicija terorizma glasila bi da on predstavlja „pretnju nasiljem i korišćenje straha da se pridobije javna pažnja“ (Rogers, 2012: 239).

U današnjem značenju, terorizam se prvenstveno odnosi na akte nedozvoljenog nasilja koje sprovode društvene grupe u cilju promovisanja svog cilja izvan granica jedne države (Kuper, 2004: 1438).

Profesor Dragan Simeunović kreirao je jednu sveobuhvatnu definiciju terorizma koja glasi: „Kao višedimenzionalni politički fenomen, savremeni terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao složen oblik organizovanog grupnog i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja, obeležen ne samo zastrašujućim fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano-tehnološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti ‘veliki ciljevi’ na morbidno spektakularan način, a neprimereno datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju.“ (Simeunović, 1989: 132).

Neophodno je napomenuti da je terorizam, kao oblik oružanog političkog nasilja, akt koji iziskuje daleko manja materijalna sredstva i kapacitete nego ostali vidovi oružanog nasilja, da nije neophodna velika i složena organizacija, ali i da pored svega svakako može biti veoma efikasan i za realizaciju političkih ciljeva (Dragišić, 2014: 119).

Aleks Šmit (Alex Schmidt) i Albert Jongman (Albert Jongman) opisuju terorizam kao „anksiozno-inspirativan model koji karakterišu nasilne akcije od strane polutajnih pojedinaca, grupa ili državnih aktera, iz idiosinkratskih, kriminalnih ili političkih razloga, pri čemu za razliku od atentata, direktna meta nasilja nisu ciljane mete. Neposredne ljudske

žrtve nasilja su u globalu izabrane neselektivno iz ciljne populacije i služe kao generatori određene poruke“. (Schmidt, Jongman, 1988: 28).

Iako mnogi istraživači formulišu terorizam prema etimologiji same reči, gde egzistira preko sto definicija, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je ovaj pojam u celosti definisan i jasan. Neke od ovih definicija se fokusiraju na specifičnu prirodu žrtava; pojedine prave distinkciju između žrtava i realnog terorističkog cilja; druge se opet oslanjaju na samu prirodu nasilnog čina, tj. na nemoralnost kao bitnu karakteristiku. U jednoj temeljnoj studiji obuhvaćeno je više od sto definicija sa ciljem da se raščlane i izdvoje zajedničke komponente. Od svih izdvaja se ona koja sadrži oko dve stotine reči i sublimira u sebi sledeće elemente: sam čin nasilja, simbolične ili nasumične žrtve, planiranje unapred, karakteristike samih terorističkih kolektiviteta, kriminalni karakter akcija, metodologiju i ponavljanje operacija, politički zahtev, kao i odsustvo priznatih moralnih načela (Zirojević, 2008: 321).

Osnovna karakteristika većine istraživanja terorizma jeste odsustvo jedne univerzalne definicije, jer je reč o izuzetno raznovrsnom i teško definišućem fenomenu za šta su razlozi dosta kompleksni i različiti. Naime, neophodno je da se utvrdi precizan konceptualni i metodološki okvir koji bi obezbedio da se priroda i suština terorizma što svestranije sagledaju (Bajagić, 2011: 204). Aleks Šmit (Alex Schmidt), jedan od vodećih svetskih istraživača terorizma i nasilja, još početkom 80-ih godina prošlog veka težio je da formuliše akademsku definiciju terorizma na bazi konsenzusa tako što je izvršio analizu 109 akademskih definicija i došao do zaključka da je nasilje tj. sila najzastupljenija sa čak 83,5%, ispred straha, pretnje, psiholoških efekata, cilja, strategije, metoda borbe nepoštovanja prihvaćenih pravila, prisila, publiciteta i ostalih elemenata prisutnih u svim definicijama terorizma (Simeunović, 2009: 25).

Jedna od osnovnih karakteristika nekonvencionalnih pretnji bezbednosti, gde spada i terorizam, jeste da ih ne sprovode države već manje ili više neformalne grupe i kolektiviteti, a druga njihova karakteristika jeste da akteri ovih pretnji teže da utemelje jedan vid kontrole nad javnim institucijama u cilju efektivnog i dugoročnog izvođenja sopstvenih aktivnosti (Zirojević, 2008: 349–351). Iz tog razloga, svaki teroristički akt predstavlja specifičnu „propagandu delom“ koju akteri otvoreno promovišu, odnosno prihvataju odgovornost za njegovu realizaciju (Hofman, 2005: 12).

Obaveštajna služba kao činilac suprotstavljanja terorizmu

Obaveštajna služba se definiše kao posebno strukturirana i organizovana aktivnost, tj. institucija, koja po nalogu i težnjama vodećih struktura, frakcije ili države, prikuplja, tumači, ocenjuje i plasira tajne i druge podatke o protivniku ili neprijatelju, zatim štiti sopstvene strukture i resurse i angažuje se na sprovođenju drugih aktivnosti kojima se realizuju izvesni politički ciljevi (Đorđević, 1989: 300).

Kako bi se prikazao ogroman značaj obaveštajne službe za jednu državu, mogu se citirati davno izgovorene reči – „sa slabom vojskom ne mora da se izgubi rat, ali sa slabom obaveštajnom službom to je sigurno“ ili „vojsku možeš da stvoriš na brzinu, ali ne i obaveštajnu službu“ (Ronin, 2009: 12). Ona se još formuliše i kao „organizovana aktivnost ili specijalizovana državna organizacija ili ustanova koja se bavi prikupljanjem, evaluacijom, proučavanjem i korišćenjem različitih podataka iz sfere vojnog, političkog, ekonomskog, naučnog, kulturnog i tehničkog života i razvoja drugih zemalja, prvenstveno onih za koje je data država posebno zainteresovana“ (Aleksić, Škulić, Žarković, 2004: 207).

U materijalnom smislu, obaveštajna služba obuhvata obaveštajnu aktivnost i ciljeve koji se tom aktivnošću realizuju, a u formalno-organizacionom smislu – organizaciju i sredstva kojima se obaveštajna funkcija ostvaruje (Politička enciklopedija, 1975). Još se može objasniti i kao „obaveštajni sistem i specijalizovana organizacija državnih organa, nacionalnih pokreta i drugih nacionalnih organizacija“ (Bošković, 198: 218) i ključna je komponenta bilo koje države koja pruža nezavisne analize podataka bitnih za bezbednost države i društva, kao i zaštitu njihovih životnih interesa (Delić, 1997: 119). U savremenom dobu, ona predstavlja jednu od najspecifičnijih i najosetljivijih sfera društvene delatnosti i njeno značajno mesto i ključna uloga u savremenim društvenim zbivanjima trebalo bi da predstavlja zaseban predmet naučnih istraživanja (Milašinović, 1996: 191). Suštinski zadatak obaveštajnih službi je pravovremeno detektovanje i osujećivanje ugrožavajućeg faktora, tj. aktivnosti aktuelnog i potencijalnog neprijatelja, kao i izveštavanje političkih odlučilaca o preduzetim merama i radnjama (Tešić, 2005: 16).

Obaveštajna delatnost je prevashodno politički proces iz razloga što oslikava skup aktivnosti ponašanja različitih vidova povezanosti i

grupisanja ljudi koji se rukovode izvesnim nagonima i interesima, različitim predstavama i shvatanjima i koriste različite instrumente i metode kako bi izvršili pritisak i uticaj na društvena kretanja u skladu sa ličnim aspiracijama i ciljevima (Bajagić, 2011: 58).

U razvoj i produktivnost obaveštajnih službi se mnogo ulaže, one su neophodne i njih se niko ne odriče, ali i pored toga, političke strukture na njih ne gledaju uvek blagonaklono, naročito u situacijama kada greše, kvalifikujući ih kao nekompetentne (Konatar, Kovačević, 2012: 366). Pravovremene informacije i znanje o neprijatelju i njegovim aktivnostima i namerama je od suštinske važnosti za nastanak političkih ideja i akcija (Stajić, 1999: 232). Drugim rečima, ona kreira povoljne uslove kako bi političko rukovodstvo države svoje aktivnosti baziralo isključivo na tačnim, verodostojnim i pouzdanim informacijama (Lazović, 2013: 36). Obaveštajna služba predstavlja „specijalizovanu, relativno samostalnu instituciju državnog aparata, ovlašćenu da legalnim, ali i tajnim sredstvima i metodama, prikuplja neophodne obaveštajne podatke i informacije o drugim državama ili njenim institucijama i mogućim unutrašnjim protivnicima sopstvene države, potrebne za vođenje politike zemlje i preduzimanje drugih postupaka u miru i ratu i da sopstvenom aktivnošću, samostalno ali u saradnji sa drugim državnim organima, sprovodi deo državnih političkih ciljeva zemlje” (Gaćinović, 2013: 339).

Mađarski vojni historičar i novinar, Ladislav Farago (Ladislav Farago) navodi da je „obaveštajna aktivnost plansko i organizovano delovanje na pribavljanju podataka, njihovom procenjivanju, i postepenom koncipiranju u jednu celinu, dok se ne ostvare krupnije i jasnije slike koje omogućavaju da se sagledaju konture stvari koje treba da nastupe“ (Savić, 2000: 36).

U rečniku nemačkog jezika, ona se opisuje kao državna tajna služba za obradu tajnih informacija naročito u vojnoj, političkoj ili ekonomskoj oblasti (Duden, 2011: 1232). Širok spektar saznanja i informacija koje pružaju drugi izvori u modernim životnim uslovima ne može predstavljati kompenzaciju za informacije i obaveštenja koje pruža obaveštajna služba, koja osim relevantnih i proverenih podataka daje i predloge za izvršenje zadataka i unapređenje zacrtanih ciljeva. Ali to svakako ne znači da sam proces obaveštajnog rada nije podložan greškama i propustima (Milašinović, 1979: 10).

„Tajnost je jedno od ključnih obeležja službi i u korelaciji je sa faktorom iznenađenja, tajnost svake obaveštajne operacije osujećuje protivnika da se pravovremeno pripremi za odbranu ili zaštititi vrednosti koje su ugrožene“ (Gligorević, 2008: 15). Bez obzira na to da li se odnose na informisanje i izveštavanje, bezbednost ili takozvane neobaveštajne metode, sve aktivnosti obaveštajnih službi se zasnivaju na informacijama dobijenim putem obaveštajnog rada (Mijalković, 2014: 7).

U savremene zadatke obaveštajnih službi spadaju planiranje i preduzimanje adekvatnih i efikasnih mera i aktivnosti s ciljem otkrivanja, praćenja, dokumentovanja, presecanja, onemogućavanja, suzbijanja nosilaca terorističke delatnosti (Mijalković, 2012: 78).

Robert Mos (Robert Moss), britanski autor, naglašava da se „čitava veština borbe protiv terorizma sastoji u dubokoj obaveštajnoj službi. Ljudi koji su zaslužni da prate i otkrivaju političke ekstremiste moraju da razumeju njihove motive i način mišljenja, kako bi unapred predvideli njihove moguće poteze i korake“ (Keča, 2011: 138). Obaveštajna služba ima ključnu ulogu u pružanju pomoći kreatorima politike da shvate i kadriraju izazove sa kojima se suočavaju i u smanjenju sposobnosti protivnika da realizuje napade, ali dobra obaveštajna služba ne može sama po sebi rešiti političke probleme. Obaveštajni menadžeri moraju doprineti potpunijem i sveobuhvatnijem razumevanju problema politike, ali moraju i da pomognu u njenom kreiranju. Obaveštajni opseg treba da reflektuje veoma široku perspektivu, čak i šire nego što političari identifikuju i osvetljavaju određena pitanja koja su prevideli ili koja su neugodna i iz političkih razloga se ignorišu i stavljaju „pod tepih“ (Jenkins, 2005: 3).

Borba protiv terorističkih kolektiviteta postavlja fokus obaveštajnih aktivnosti na evaluaciju informacija o stožerima ugrožavanja bezbednosti, njihovim ciljevima, planovima, motivima kao i izveštavanje vodećih organa države a, sa druge strane, osujećivanje njihovih aktivnosti i njihovo lišavanje slobode (Krštenić, Matijašević, 2014: 109). Proces obaveštajnog delovanja se obično sastoji od velikog broja operacija koje podrazumevaju dosta zadataka, faza, podfaza i pojedinačnih aktivnosti koje čine jednu složenu strukturu obaveštajnog projekta (Banović, Manojlović, Mijalković, 2011: 190). Često se postavlja pitanje: iz kog razloga je nužno detektovanje obaveštajnog činioca, tj. obaveštajne

službe u jednoj državi, naročito kada je reč o borbi protiv terorizma? Pa upravo iz razloga što je u modernom svetu nepojmljiv koherentan opstanak bilo kog ljudskog entiteta naročito države ukoliko, pored ostalog, nije adekvatno i blagovremeno informisan o prikrivenim tendencijama i planovima raznih aktera u svom okruženju rukovođenih različitim pobudama. Ogroman značaj obaveštajne službe ogleda se i u činjenici da svaka savremena država ima najmanje dve a one veće i nekoliko obaveštajnih i bezbednosnih službi. Njihov nemerljiv doprinos se manifestuje u otklanjanju svih strategijskih iznenađenja za datu državu. Slobodno se može reći da one predstavljaju primarne i preventivne snage, instrument za neoružano onesposobljavanje terorista dok, sa druge strane, specijalne antiterorističke jedinice predstavljaju udarne snage za njihovo oružano, represivno onesposobljavanje (Konatar, Mijalkovski, 2012: 282).

Identifikacija terorističke pretnje

U svetlu savremenih globalnih bezbednosnih izazova i pretnji zadaci obaveštajnih službi podrazumevali bi planiranje i preduzimanje adekvatnih mera i aktivnosti s ciljem identifikovanja, dokumentovanja, praćenja, osujećivanja, suzbijanja i onemogućavanja nosilaca terorističkih i ostalih kriminalnih delatnosti (Mijalković, 2011: 86). U periodu nakon Hladnog rata a posebno posle događaja od 11. septembra 2001. godine, obaveštajne službe gotovo svih zemalja našle su se procesu prilagođavanja novim izazovima i pretnjama bezbednosti². Za razliku od prošlosti, danas se najvećom pretnjom po bezbednost država više ne smatra mogućnost stranog vojnog napada već ekspanzija organizovanog kriminala i terorizma (Born, Li, 2005: 16). Promenljiva bezbednosna situacija u svetu ukazuje da obaveštajna aktivnost verovatno nije ni-

---

² Dok su američke obaveštajne agencije samo teoretski sprovodile saradnju, naročio nakon 9/11, ne postoji centralizovani informacioni sistem za komparaciju i evaluaciju podataka prikupljenih među njima. Kritičari tvrde da je ova birokratska i tehnička fragmentacija jedan od osnovnih razloga zašto su teroristi bili u stanju da razviju i realizuju svoj plan napada na Njujork i Vašington i pored vladinog „radara“. I pored toga što obaveštajne agencije integrišu i unapređuju svoje znanje o teroristima, instrumenti koji su im u ovom trenutku dostupni, sada i za dogleđno vreme, neće dorasti zadatku pružanja blagovremenog upozoravanja neophodnog da se osujeti teroristička zavera (Hogan, 2001: 45).

kada bila važnija za svetsku politiku nego što je to na pragu 21. veka što se svakodnevno potvrđuje, prvenstveno zbog njenog ključnog značaja u prevenciji globalnih i gorućih svetskih izazova i pretnji bezbednosti (Bajagić, 2011: 353).

U borbi protiv terorizma težište protivterorističkih aktivnosti se prenosi u sferu obaveštajne delatnosti. Treba naglasiti da se rad obaveštajnih službi gotovo uvek temelji na razotkrivanju terorističke delatnosti u fazi planiranja terorističkog akta. Ove takozvane protivterorističke obaveštajne službe su naročito organizovane i osposobljene za suzbijanje terorizma kako u zemlji, tako i u inostranstvu. Prvi a glavni zadatak im je da prikupljaju obaveštajne podatke o aktivnostima terorista, ali isto tako i da ofanzivno deluju na polju sprečavanja ovih aktivnosti (Milošević, 2001: 180). Informacije o terorizmu su neophodne kako bi se akcije usmerile ka liderima organizacija pre nego što izvrše akte terorizma, ali i da se iskorene uzroci terorizma, uključujući težnje suprotstavljanja marginalizaciji potencijalnih terorista, nedostatku njihovog obrazovanja, kao i nezaposlenosti ovih lica. Najvažnija uloga obaveštajne službe jeste da se utvrde mogućnosti i namere protivnika jedne države, da se upozori i fokusira na potencijalne pretnje, podrži razvoj planova i identifikuju novonastali problemi koji utiču na dugoročno planiranje i strateško okruženje jedne zemlje (Bruneau, Domborski, 15).

Izazov sa kojim su se obaveštajne službe širom sveta suočile u borbi protiv terorizma jeste kako da dođu do informacija o zagonetnom neprijatelju koji se bori na nekonvencionalan način i koji deluje u izuzetno pogodnom okruženju, obično gde se ne razlikuje od civilnog stanovništva (Hoffman, 2002: 4).

Sve bezbednosne službe jedne države, uključujući i obaveštajnu službu, moraju implementirati neophodnu kontraterorističku strategiju koja sadrži sveobuhvatan, uravnotežen i multidisciplinarn pristup – pristup koji povezuje preventivno delovanje i istrage terorističkih akata. Nov model uspostavljanja takve jedne holističke strategije je koncept „obaveštajne policije“ koja povezuje prikupljanje podataka za strateške analize što dovodi do procene budućih pretnji i, u krajnjoj meri, do implementacije instrumenata za sprovođenje zakona (Storbek, 2005: 8).

Najpoželjniji pristup suzbijanju terorizma je jasno onaj koji se pre bazira na preventivnim akcijama, nego represivnom delovanju.

Dobro razumevanje ambijenta za vršenje terorističke aktivnosti je od ključnog značaja za uspeh aniterorističke kampanje sa akcentom na preventivne akcije (Elbakidze, Yanhong, 2014: 2). Pouzdani i pravovremeni obaveštajni podaci su ključni faktor u efikasnoj kontraterorističkoj politici tako da obaveštajna aktivnost kao sredstvo borbe protiv terorizma ima nekoliko aspekata: operaciju na terenu, tajne akcije, tehničko prikupljanje podataka i analizu (Pavličević, 2012: 58). Obaveštajne službe, gotovo uvek, deluju na razotkrivanju terorističkih aktivnosti u ranoj fazi, tj. fazi same pripreme i planiranja terorističkog akta i preokupiranost i angažovanost na ovom polju vremenom dobija dominantno mesto u strateškim planovima svih modernih obaveštajnih službi (Mijalković, Milošević, Amidžić, 2011: 458). Stari modeli prikupljanja obaveštajnih podataka i analize neće dati delotvorne rezultate u borbi protiv terorizma jer je ovde reč o hijerarhijski visoko strukturiranom neprijatelju koji stalno mutira i menja svoju konfiguraciju. Obaveštajne službe moraju biti okretne, sposobne za brzo kreiranje jedne nove i moderne mreže za prikupljanje, analizu i razmenu obaveštajnih podataka i pokretanje *ad hoc* sklopova koji prevazilaze institucionalne i nacionalne granice. Obaveštajne službe će morati da nauče kako da se pametno i brzo, koristeći različite zatvorene i otvorene izvore i staromodnu kontrašpijunažu i sisteme za prikupljanje podataka i najsavremeniju tehnologiju, efikasno i pravovremeno suprotstave globalnom terorizmu (Jenkins, 2005: 14).

Fleksibilna priroda protivnika iziskuje jednako agilne i efikasne obaveštajne napore. Borba protiv asimetrije i nekonvencionalnog rata zahteva atipičan pristup jer ako asimetrično ratovanje uključuje sposobnost neprijatelja da stalno menja oblik i metode, onda i obaveštajni faktor treba da otkrije znake ovog novog operativnog oblika kao i pojavu novih konvencionalnih i nekonvencionalnih mogućnosti. Dakle, obaveštajna služba mora prvo otkriti kako neprijatelj može promeniti svoju operativnu strukturu i stvarnu organizaciju u pokušaju da realizuje svoje ciljeve, a zatim da sazna u kojim oblastima taj isti neprijatelj može da razvije vrhunsko znanje ili, bez presedana, izopačeno korišćenje svojih mogućnosti (Schreier, 2005: 55).

Terorističke aktivnosti predstavljaju ogroman izazov za obaveštajne službe, gde na prvom mestu mora postojati svest o društvenom, ideološkom i političkom okruženju u kom teroristički pokreti deluju, a

takva svest obično iziskuje temeljno poznavanje geografskih, etničkih, verskih, ekonomskih i političkih prilika u regionima. Značajan deo informacija neophodnih za analizu terorističkog miljea potiče iz opsežnih studija i transparentnih izvornih dokumenata – novina, pamfleta, časopisa, knjiga itd. (Best, 2003: 10). Pod identifikovanjem problema podrazumeva se lociranje određene destruktivne pojave ili ličnosti koja „ugrožava“ interese spoljne politike jedne države ili otežava realizaciju njenih strateških ciljeva. Ta faza je sastavni deo redovnog delovanja obaveštajne službe – prikupljanje, evaluacije i analize obaveštajnih informacija (Džamić, 2004: 37).

Međunarodna saradnja je uvek bila važan segment obaveštajne komponente terorističke kampanje koja je naročito intenzivirana nakon 11. septembra 2001. godine³ a većina uspešnih operacija protiv Al Kaide i pre ovog događaja bila je rezultat zajedničkih inicijativa i aktivnosti. Uključivanje američke i drugih stranih obaveštajnih službi u borbu protiv terorizma pre 9/11⁴ tačnije Al Kaide i strategije poznate kao „plan“ oslanjala se na hapšenja terorista. Tadašnji direktor CIA je izjavio kongresnim istražiteljima 2002. godine da je ta služba saradivala sa brojnim evropskim vladama, kao što su italijanska, nemačka, francuska i britanska u cilju osujećivanja i rušenja terorističkih grupa (Rosenau, 2007: 5).

---

³ Teroristički napadi na SAD su razumljivo izazvali dve reakcije: da je ovo najgori obaveštajni neuspeh u novijoj američkoj istoriji i da aktivnost na prikupljanju obaveštajnih podataka i analiza mora biti znatno poboljšana i unapređena. Kako bi se eliminisale špekulacije, važno je prvo razumeti ograničenja obaveštajne komunikacije koja je nasleđena, dok su napadi 9/11 pokrenuli rasprave o adekvatnosti američkih obaveštajnih sposobnosti, konkretno ljudskog faktora. Na tom polju, angažovanje špijuna je bitan aspekt borbe protiv terorizma i obaveštajna zajednica nije ignorisala ljudsku inteligenciju, niti zapostavljala terorističke grupe kao što su Al Kaida, naprotiv, bilo je značajnih uspeha u prodiranju u terorističke grupe i sprečavanju planiranih terorističkih akata, ali ti uspesi jednostavno nisu privukli pažnju javnosti (Smith, Deuch, 2002).

⁴ Jedno od najaktuelnijih pitanja koje je postavljano nakon 9/11, kada je reč o pripremama same terorističke operacije, jeste kako objasniti da američke službe bezbednosti nisu uspele da otkriju teroriste, iako su se pripremali na američkoj teritoriji i kako protumačiti činjenicu da obaveštajne službe nisu bile sposobne da identifikuju terorističke grupe koje su nastojale da uđu SAD? Sa jedne strane, čini se da američke vlasti nisu uzele za ozbiljno razne pretnje pojedinih terorističkih grupa tokom nedelja koje su prethodile atentatima, međutim, rizik je shvaćen ozbiljno, budući da su mere obezbeđenja američkih ambasada i vojnih baza na Bliskom istoku pojačane (Kurmnik, Ribnikar, 2003: 121).

Polazeći od samog procesa analize uloge obaveštajnih službi u antiterorističkim aktivnostima potencira se specifična uloga nauke u edukaciji kadra za antiterorističko delovanje. Obaveštajna aktivnost se manifestuje kroz tajnu i javnu komponentu, a upotreba naučnih tehnika i metoda u značajnoj meri će oplemeniti sadržinu i smisao delovanja obaveštajnih službi u borbi protiv terorizma, jer i teroristički kolektiviteti obavljaju temeljne konspirativne pripreme za izvođenje kratkotrajne i iznenađujuće akcije (Gaćinović, 2008: 39). Strateške procene terorističke kampanje svakako pomažu efikasnom vođenju antiterorističke politike u svim segmentima, podrazumevajući i raznovrsne instrumente borbe kao i ofanzivne operacije. Obaveštajne službe krasi strateški osećaj za identifikaciju takve pretnje – polazeći od toga da li se one intenziviraju ili opadaju, koje grupacije predstavljaju krucijalne opasnosti na koje treba obratiti pažnju i u kojim sferama je neophodno realizovati operacije i sl. (Wilijams, 2012: 486).

Efektivna borba protiv terorizma iziskuje kvalitetan obaveštajni faktor, ali za borbu protiv terorizma obaveštajne službe se umnogome razlikuju od podrške obaveštajnih službi koja je bila potrebna za vreme Hladnog rata. Glavni izazovi i problemi za obaveštajnu službu su ljudski faktor, prikupljanje, analiziranje podataka, zatim saradnja sa agencijama za sprovođenje zakona, kao i deljenje informacija – osigurati da u realnom vremenu obaveštajni podaci o terorističkim aktivnostima dostignu onaj nivo kako bismo mogli na najefikasniji način da im se suprotstavimo. Prodor u terorističke komunikacije je drugi način preventivnog delovanja obaveštajnih službi i blagovremena temeljna analiza i distribucija informacija o teroristima i njihovim aktivnostima će umnogome poboljšati sposobnost vlade da destabilizuje i spreči teroriste i da pruži korisna upozorenja privatnom sektoru i stanovništvu (Schreier, 2005: 131).

Dalje, ona ima ključnu ulogu u otkrivanju finansijske imovine terorista, kao i u obezbeđivanju krucijalnih podataka za nametanje zakona i realizaciju vojnih manevara i operacija. Najznačajnije podatke o teroristima obaveštajne službe prikupljaju putem tajnih i prikrivenih metoda, međutim, nemerljiv procenat obaveštajnih informacija službe pribavljaju upotrebom legalnih tehnika i izvora, kao što su javni skupovi, masovni mediji, intervjui i ankete stanovništva (Šepić, 2013: 47).

Prethodna priprema za borbu sa terorističkom grupom uslovljena je preciznošću obaveštajnih podaka o opasnosti i jačini grupe, njihovim kapacitetima, naoružanju i položaju, kao i licima koja im pružaju logistiku i zaštitu. Do preciznih podaka o ovim grupama se dolazi studijskom, stručnom i naučnom analizom i konstatovanjem prethodno utvrđenih mesta i lokacija napada po prioritarnom redu: delovanjem diplomatsko-konzularnih predstavništava, akcijama službe državne bezbednosti, iz informativnih razgovora sa državljanima koji žive i rade u inostranstvu, kontinuiranim praćenjem određenih stranih državljanina koji borave u našoj zemlji, praćenjem stranih masovnih medija, od lokalnog stanovništva i, na kraju, hvatanjem članova terorističke grupe (Gaćinović, 2005: 200).

Obaveštajna služba predstavlja oruđe koje je najnaglašenije i najzastupljenije od svih drugih usmerenih na borbu protiv terorizma. Teroristi su naročito oprezni i zavere koje izvede uključuju mali broj aktera koji ih realizuju u najstrožoj tajnosti, izbegavajući kontakt i komunikacije, kao i svaku otvorenu akciju koja ih može na bilo koji način razotkriti, što znatno otežava rad obaveštajnih službi. Jedan od njenih najvažnijih zadataka jeste otkrivanje strateških pojedinosti terorističkih zavera, a rezultati na ovom planu ubrajaju se među antiterorističke pobede i uspehe koji naročito motivišu, međutim, treba naglasiti da su takvi uspesi sporadični, najviše iz razloga što će pojedine terorističke zavere gotovo uvek proći neprimećene bez obzira na kvalitet i pouzdanost obaveštajnih akcija (Wilijams, 2012: 485).

Najznačajniji metod u koncipiranju elemenata terorističke pretnje jeste operativna procena službe bezbednosti na čijoj bazi pripadnici službe donose određene zaključke. Jedan od tih zaključaka je da li situacija u državi može da uzrokuje političku, versku, socijalnu i etničku isključivost pojedinca ili grupe, a takođe i o pobudama i motivima potencijalnih terorista. Ukoliko konstatuju takvu mogućnost, mobilizuju se sve raspoložive snage u cilju identifikacije terorističke pretnje u samoj državi, a razmenom informacija sa ostalim službama u zemlji prikupljaju podatke o terorističkim faktorima i opasnostima po vitalne vrednosti date države. Ovo prikupljanje informacija o teroristima je ključni aspekt delovanja obaveštajne službe, a prioritet je doći u posed dokumenta koji sadrži osnovne podatke o ovim licima obučavanim u određenoj zemlji

koja ih sponzoriše, kao i da se otkriju i ostali detalji o terorističkim kolizivitetima (Jordanov, 2008: 127).

Zaključak

Zaključak je da obaveštajne službe predstavljaju veoma važne institucije sa primarnom ulogom zaštite države od potencijalnih pretnji. Istovremeno su i očekivanja od ovih službi velika – od njih se očekuje da znaju skriveno i da predviđaju nepredvidivo. One svakako mogu uticati na opstanak države, a u današnjem vremenu punom turbulencija i nezvesnosti pred njih se postavljaju novi izazovi među kojima terorizam zauzima visoko mesto.

One ne mogu da funkcionišu pod okriljem javnosti, njihov rad je tajan, kontinuiran, metode kojima se služe su specifične i nedostupne javnosti i jedino takvim načinom rada mogu proniknuti u tajne sfere terorističkog delovanja. Obaveštajne službe i njihova aktivnost moraju predstavljati ne samo preventivni faktor u suzbijanju terorizma, već i represivni, snažan i efikasan. Nerealno je računati na brzo i istovremeno eliminisanje faktora koji pospešuju, podstrekavaju i osnažuju terorizam, mada se on svakako može ograničiti i ublažiti adekvatnim metodama. Zadovoljavajući rezultati se mogu postići strateški korišćenjem nemoći postojećih terorističkih formacija i njihovog načina delovanja – naročito konfrontacije unutar grupe.

Metodika suzbijanja terorističkih aktivnosti zauzima značajno mesto u programskim konceptima gotovo svih modernih obaveštajnih službi a postulati koherentnosti obaveštajnog rada po tom pitanju se intenziviraju u gotovo svim bezbednosno-obaveštajnim sistemima. Usled ekspanzije terorizma, a kako bi službe uspele da drže korak sa ovom globalnom i sve destruktivnijom pojavom javlja se neophodnost za njihovom kontinuiranom ekspanzijom i prilagođavanjem novonastaloj bezbednosnoj situaciji. Terorizam prevazilazi državne granice i samim tim postaje internacionalni problem koji zahteva odgovore obaveštajnih službi. Jedan od aspekata borbe protiv terorizma o kom se često raspravlja a koji se retko detaljno ispituje jeste preklapanje rada obaveštajnih službi i sprovođenja zakona i uloge lokalnih agencija za sprovođenje koje su krajnje „oči i uši“ u ratu protiv terorizma. Neophodno je raspolagati pouzdanim

informacijama, a adekvatni obaveštajni kapaciteti, razmena i evaluacija podataka predstavljaju neke od ključnih preduslova produktivnosti antiterorističke strategije. Zatim potrebno je poboljšati treninge i obuke, proširiti obaveštajne kapacitete naročito u domenu analize kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. Obuka bi uključivala tehnike za povećanje svesti domena i za preduzimanje procene pretnji a pažnju bi, takođe, trebalo usmeriti i na ostale vidljive probleme i raznovrsne *ad hoc* prirode smernica o suprotstavljanju terorističkim obaveštajnim činionicima. Kako bi se uspelo u odbrani države od terorističkih napada, neophodno je implementirati pomenute mere, razumeti terorističke organizacije i pretnje koje oni predstavljaju.

Obaveštajna služba se smatra prvom linijom odbrane protiv terorizma gde prikupljanje podataka nema naročito svrhu ako se detaljno ne analizira a potom i ne deli sa drugim institucijama i agencijama zaduženim za ovu borbu. U cilju razvijanja ovog ozbiljnog plana treba usvojiti jedan kritički pogled na nedostatke koji bi ukazali na pojedine obaveštajne slabosti. Pretnja transnacionalnog terorizma u značajnoj meri je izmenila međunarodne obaveštajne podatke i tokove i, iako terorizam ne predstavlja novu pretnju, od ključne važnosti je preispitati barijere sa kojima se suočava jedna država u dubljoj distribuciji obaveštajnih podataka sa tradicionalnim saveznicima, kao i širenje i razmenu obaveštajnih podataka sa novim saveznicima. Mnoga rešenja vezana za izazove kontraterorističke borbe i za obaveštajnu razmenu podataka će zahtevati dugoročno strpljenje, kompromis i budnost što će, bez sumnje, biti težak zadatak jer obaveštajni faktor predstavlja prvu liniju odbrane od terorizma i kao takav on je imperativ za svaku državu.

U cilju što efikasnijeg suprotstavljanja savremenom terorizmu, neophodna je kontinuirana nadogradnja organizacione kulture obaveštajnih službi koja bi ih učinila transparentnijim za saradnju, nove ideje i promene jer je samo tako moguće nositi se i održavati korak sa svim savremenim nosiocima terorističkih ugrožavanja koji teže da uvek budu korak ispred obaveštajnih službi. Obaveštajne preventivne mere služe za obezbeđenje zaštite potencijalnih objekata od terorističkog delovanja, a pravovremeno posedovanje obaveštajnih podataka vezanih za terorizam od presudne je važnosti za efikasno i odlučno suprotstavljanje ovoj globalnoj pošasti. U međuvremenu, neodložna potreba bavljenja nizom

sve neuhvatljivijih transnacionalnih protivnika primorava obaveštajne službe da rade zajedno i koordinisano, uprkos instinktivnom animozitetu ka multinacionalnim razmenama i saradnjama. Dakle, rad obaveštajnog faktora u borbi protiv terorizma u 21. veku će biti težak zadatak, dok će međunarodna obaveštajna saradnja nastaviti da se produbljuje uprkos kompleksnim problemima koji je prate.

Literatura

1. Bhatia, A. (2006). The discourses of terrorism, *Jurnal of pragmatics* 14, Department of Hong Kong, 279–289, DOI: 10.1016/j.pragma. 2008.05.016.
2. Best, R. (2003). *Intelligence to Counter Terrorism: Issues for Congress* congressional Research Service & The Library of Congress.
3. Born, H., Li, J. (2005). *Pravni standardi i najbolji načini nadzora obaveštajnih službi*, Oslo.
4. Borum, R. (2004). *Psychology of Terrorism*, Tampa University of South Florida.
5. Bruneau, C. T., Dombroski, R. K. “Reforming Intelligence: The challenge of control in new Democracies”, <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/aldrich/vigilant/bruneau.pdf>, pristupljeno 28. 09. 2015.
6. Casale, D. (2008). EU Institutional and Legal Counter-terrorism Framework. *Defence Against Terrorism Review*, 1 (1), 49–78.
7. Crenshaw, M. (1981). *The Causes of Terrorism*, Comparative Politics, Vol. 13 (4), Middletown, USA.
8. Duden Universalwörterbuch (2011). Bibliographisches Institut GmbH, Germany.
9. Elbakidze, J., Yanhong, J. (2014). Socio-Economic Antecedents of Transnational Terrorism: Exploring the Correlation. Under review at *applied economics* (Seniority of authorship is equally shared), 1–11.
10. Hamlin, P. (2006). *The Political Motivations of Terrorism*, New York.
11. Hofmann, B. (2000). Unutrašnji terorizam, „NK Alfa“, Beograd.
12. Hogan, K. (2001). “Will Spyware Work?” *Technology Review*, vol. 104, 43–47.

13. Jenkins, B. (1974). Kidnapping and terrorism, Santa monica.
14. Jenkins, M. (2005). Intelligence, The international summit on democracy, terrorism and security, confronting terrorism - the club de Madrid serie on democracy and terrorism, Vol. 2.
15. Pillar, P. u Wilijams, P. (2012). Antiterorizam, Uvod u studije bezbednosti, „Službeni glasnik“, Beograd.
16. Rogers, R. (2012). Terorizam – Uvod u studije bezbednosti, „Službeni glasnik“, Beograd.
17. Ronin, R. (2009). Obaveštajni rad, „Službeni glasnik“ i Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu, Beograd.
18. Rosenau, W. (2007). Liaisons Dangereuses? Transatlantic Intelligence Cooperation and the Global War on Terrorism, Washington.
19. Schmid, A., Jongman, A. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data bases, Theories, and Literature*. Amsterdam: North Holland, Transaction Books.
20. Schreier, F. (2005). Transnational Terrorism: The Newest Mutation in the Forms of Warfare, Combating Terrorism and Its Implications for the Security Sector.
21. Schreier, F. (2005). Combating Terrorism and Its Implications for Intelligence, Combating Terrorism and Its Implications for the Security Sector.
22. Storbek, J. (2005). Policing, The international summit on democracy, terrorism and security, confronting terrorism - the club de Madrid serie on democracy and terrorism, Vol. 2.
23. Wojciechowski, S. (2005): The triad of terrorist motivation – Introduction, Poznan,
24. Aleksić Ž., Škulić M., Žarković M. (2004): Leksikon kriminalistike, „Živojin Aleksić“, Beograd,
25. Bajagić, M. (2011). Samoubilački terorizam – savršeno teroriističko oružje, Zbornik radova Suprotstavljanje terorizmu; međunarodni standardi i pravna regulativa, Banja Luka.
26. Bajagić, M. (2011). Obaveštajna aktivnost u sistemu političke vlasti, Politička revija, godina (XXIII) X, Vol.28 (2)
27. Banović, B., Manojlović, D., Mijalković, S. (2011). Intelligence operations: conception and structure, Vojno delo Vol.63 (4), Beograd.
28. Bošković, M. (1998). Kriminološki leksikon, Matica srpska i Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
29. Gaćinović, R. (2005). Antiterorizam, „Draspar partner“, Beograd.

30. Gaćinović, R. (2008). Fenomenologija savremenog terorizma, *Vojno delo* br. 3/08, Beograd.
31. Gaćinović, R. (2010). Terorizam u političkoj teoriji, *Srpska politička misao*, br. 2 god. 17., Beograd.
32. Gaćinović, R. (2012). Odgovornost države za izgradnju i funkcionisanje antiterorističkog sistema, *Strani pravni život*, Beograd.
33. Gligorević, M. (2008). Paukova mreža globalizacije, „Pan plast“, Beograd.
34. Delić, M. (1997). Pojmovno određivanje obaveštajne aktivnosti i obaveštajne službe, *Bezbednost*, 1/97, Beograd.
35. Dragišić, Z. (2014). Protivteroristička bezbednosna procena, *Vojno delo*, Beograd.
36. Đorđević, O. (1989). Leksikon bezbednosti, „Privreda publik“, Beograd.
37. Đorđević, O. (1988). Osnovi državne bezbednosti – posebni deo, *Viša škola unutrašnjih poslova*, Zemun.
38. Zirojević, M. (2008). Terorizam kao nekonvencijalna pretnja bezbednosti, *Međunarodni problemi*, br. 2–3, Vol. LX, Beograd.
39. Ignjatović, Đ. (2006). Kriminologija, „Službeni glasnik“, Beograd.
40. Jordanov, M. (2008). Službe bezbednosti: koliko znanje stranih jezika doprinosi u borbi protiv terorizma, „NIC Vojska“, Beograd.
41. Keča, R. (2012). Terorizam – globalna bezbednosna pretnja, Banja Luka.
42. Kovačević, S. (1992). Terorizam i Jugoslavija, „Arkede print“, Beograd.
43. Konatar, V., Mijalkovski, M. (2012). Terorizam i obaveštajna moć države, *Thermal Science*, Beograd.
44. Konatar, V., Kovačević, Ž. (2012). Politički odlučioци i obaveštajne agencije, *Kultura polisa*, god. IX, posebno izdanje 1, Beograd.
45. Kuper, A., Kuper, Dž. (2004). Enciklopedija društvenih nauka, „Službeni glasnik“, Beograd.
46. Krštenić, M., Matijašević, A. (2014). Problemi obaveštajnih službi u procesu prilagođavanja savremenim izazovima, rizicima i pretnjama, *Vojno delo*, Beograd.
47. Lazović, R. (2013). Međunarodna obaveštajna saradnja, *Vojno delo*, Beograd.
48. Mijalković, S. (2011). Obaveštajno-bezbednosne službe i nacionalna bezbednost, *Bezbednost*, Beograd.

49. Mijalković, S. (2014). Sex-Espionage' as a Method of Intelligence and Security Agencies, *Bezbednost*, 1/2014, Beograd.
50. Mijalković, S., Milošević, M., Amidžić, G. (2011). Sličnosti i razlike između obaveštajne delatnosti obaveštajnih službi i „obaveštajnog delovanja“ terorističkih organizacija, *Bezbednost-policija građani*, Banja Luka.
51. Milašinović, R. (1979). CIA – moć i politika, „Jugoštampa“, Beograd.
52. Milašinović, R. (1996). Američki pohod na svet, „ZAD“, Beograd.
53. Milašinović, R, Mijalković, S. (2010). Terorizam kao savremena bezbednosna pretnja, *Zbornik radova Suprotstavljanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna regulativa*, Tara.
54. Milošević, M. (2001). Sistem državne bezbednosti, *Policijska akademija*, Beograd.
55. Pavličević, P. (2011). Obaveštajne agencije i obaveštajna saradnja u konceptu kontraterorizma Evropske unije, *Nauka, bezbednost, policija*, Vol. XVII, No.1, Beograd.
56. *Politička enciklopedija*. (1975). Savremena administracija, Beograd.
57. Savić, A. (1998). Osnovi državne bezbednosti, *Viša škola unutrašnjih poslova*, Beograd.
58. Savić, A. (2000). Uvod u državnu bezbednost, *Viša škola unutrašnjih poslova*, Beograd.
59. Simeunović, D. (1989). Političko nasilje, „Radnička štampa“, Beograd.
60. Simeunović, D. (2009). Terorizam, „Edicija Krimen“, Beograd.
61. Stajić, Lj. (1999). Osnovi bezbednosti, *Policijska akademija*, Beograd.
62. Tešić, M. (2005). Etiologija i prevencija pojava ugrožavanja bezbednosti, *Istraživački centar za pitanja bezbednosti balkana*, Beograd.
63. Džamić, D. (2004). CIA iznutra, „Knjiga komerc“, Beograd
64. Šepić, M. (2013). Tehničko-tehnološki aspekti prevencije i suzbijanja terorizma, doktorska disertacija, Univerzitet Singidunum, Departman za postdiplomske studije, Beograd.